

Шодиёр Ҳазрат Исмаат

ЯХШИЛИК МАНЗИЛИ

ҲИКОЯ

Уни ҳамма нарсага қўл силтаб, чўлгами, тоққами, ишқилиб, бу ерлардан кетсам, кетсаму шунинг баробарида бу ерларга қайтиб келмасам, кўрмай-куйинмай ўша хил-ватда яшасам, деган ўй эзаётган эди.

У бошида чарх ураётган хаёлларни ҳалигача ҳеч кимга айтмаган. Айтгудай бўлса, «ёш ўтавергандан кейин шу экан-да...» деб, унинг сифиниб, кўнглида асраб-авайлаб юрган илинжу истагини икки оғиз сўз билан руҳсизгина ифодалаб беришларини ва энг ёмони, устидан кулишларини билади-ю, ўзининг ночорлигидан янада куйинади.

Раҳмон ярим тунда уйғониб кетганида, бошида оғриқ борлигини сезди. Ташқарига чиқмоқчи бўлиб, ўрнидан амаллаб турди-да, эшик олди-гача келди, нарироққа боришга кучи етмагач, зинага ўтирди. Шунда унинг ёдига бир ривоят тушди. Ривоятнинг мазмуни шундай эдики, Иброҳим пайғамбар ўғли — Исмоилни уйлантиргач, келинининг одамгарчилигини синаш учун уникага боради. Келин қайнотасининг иззатини жойига қўймаганидан сўнг, у келинига Исмоил келса айт, остонасини тузатиб қўйсин, дейди. Эри келгач, у қайнотасининг гапини айтади. Амри падар аршдан аъло. Ўғил хотинига талоқ айтади. Остонани «тузатади», яъни, қайтадан рўзгор тиклайди. Пайғамбар бу келинини ҳам имтиҳон қилгани келади. Келин қайнотасининг иззатини жойига қўяди...

Пайғамбар кетар олдидан келинига тайинлайди: «Исмоилга айт, остонаси яхши бўлибди...»

Айни чоғда ўзини расулзоданинг ўрнига, отасини эса пайғамбарнинг ўрнига қўйиб таққослади. Еттинчи осмонга чиқаётганида кимдир унинг енгидан тортгандай бўлди. У ўзини бунақа осмонлар қилиб менгзашни ноўрин санади. Хаёлини ҳам, отасини ҳам ўз ҳолига қўйди-ю, бироз таскин топгандай бўлди...

Шу аҳволда ҳам Раҳмоннинг раҳматли отаси тирилиб келсаю ўглининг туриш-турмушини кўрса... Ушанда валинеъматининг оддий сўроғи ҳам оғир ботарини сезади. Сезгандаям нима қилсин, тили қисқлик жойи кўп. Онасининг тихирлик қилиб уйлантирганини айтиб, у бечоранинг руҳини чирқиллатишдан кўрқади.

НАСР БЎЛИМИДАН: муҳтарам мухлисларимизга тўхфа этилаётган мазкур рукндаги ҳикояларнинг муаллифлари ҳали машқлари ҳеч қаерда чоп этилмаган талаба ёшлардан иборат. Ушбу асарларда бадийлик ва маҳорат етишмаслиги каби айрим нуқсонлар сезилиб турса-да, муаллифларнинг ҳаётга ўзгачароқ назар ташлашга, воқеа-ҳодисаларни янгича талқин этишга интилишлари бу камчиликларнинг ўрнини тўлдирди, деган ўйда, ёшлар иқтидорини баҳолашни ўқувчиларга ҳавола этишни лозим топдик.

...Қизнинг исми Норхолмиди, Нормулмиди, ҳалиям чалкаш айтади. Лекин гулдек қиз эди, ёноғидаги холиям юзига ярашиқли эди. Қанийди, анови ётган аёлнинг ўрнида ўша ўзи истаган Норхолми, Нормулми бўлса, ёнларидаги бешовлон ҳам ўзларидан тарқаган фарзандлар бўларди... Улар билан овунарди, бужмайган юракнинг чигилини ёзарди...

Айни дамда онаси ўламан саттор деб, қариндошининг қизига уйлантириб қўймаганида аҳволи бундан минг чандон яхши бўларига ишонади. Ва шунга ишониб яшади ҳам.

«Худо бир томондан қисган одам инжиқ ва тутган жойидан кесадиган бўларкан,— деб айтганди дўсти.— Мен ўшанда нима қиларимни билмай, ўша ўзим яхши кўрган қизни ўғлига обермоқчи бўлган качалнинг уйига бордим. Лангнинг ўғли ўзи келиб, уйланганман, ука, ишонмасанг бошпуртимни кўрсатай, иккита болам ҳам бор, деди. Яхши гап билан инидан чиққан илоннинг боласи яна айтдики, отам у қизни амакимнинг ўғлига обермоқчи. Ноилож, падарингга лаънатни чақиртирдик. Отаси ҳассасига таяниб, чиқиб келди.

Мен у оқсоққа: «Илтимос, бува, ўша қизниқига қайтиб совчиликка борманг», дедим. Чўлоқ чол гапимни ҳам эшитмади, қайтага ҳассаси билан урмоқчи ҳам бўлди. Бўйнимни мўлжал қилиб хезланган экан. Ҳассасини тутдим у индамай қўйдим. Урсам бўларди, лекин уйини тўлдириб ўтирган чувриндиларининг қарғишидан кўрқиб, тегинмадим. Уша чўлоқ чол номард экан. Эртасига миршабхонага бориб, мени, кечаси уйимга бостириб келди, тухмат қилди, хотину бола-чақамнинг олдида онамни сўқди, деб устимдан арз-дод қилган эди. Миршаб ҳам ўзимизнинг уруғимиздан эди, арзгўйнинг арзи ёлгонлигини сезганми, ишқилиб, чўлоқ чолнинг онасини ростакамига эсига солиб, жами уруғ-аймоғини обориб опкебди».

Бу жўнгина хотиротни дўсти бундан ўттиз йиллар аввал, айна салт-сувой юрган кезларида айтган эди. Дўсти ўша қизга уйланди. Тўйига ўша чўлоқ чолни атайин бориб айтди. Лекин оқсоқ чол тўйга келмади...

Раҳмоннинг бу дўсти камсуқум эди, бировларнинг маҳрами ҳақида гап сотишни ёқтирмасди. Фиску фасодни унчалик хушламасди.

Раҳмон аввалбошда дўстига маслаҳат солди: «Бўлмайди, жўра, мен бу билан қандай яшайман? Жўра, мен ўша холи бор қизга уйланишим керак эди. Уша бўлса бас, қолгани бир пул. Ҳозир ўшанинг олдига борсам, у юзимга тупурмасмикан?.. Ёки дунё деганлари шу экан деб, индамай яшайверайми?..»

Дўсти мулзам тортди. «Энди, чидашга уриниб кўр, тоза бўлмаса, талоғини айт-қўй. Бу томони ўзингдан қоладиган гап».

Бу сафар ҳам дўстига истак-илинжини айтса, турган гапки, у ҳам савдойилигининг боисини сўрайди. Бунга жавобни қайдан излайди?

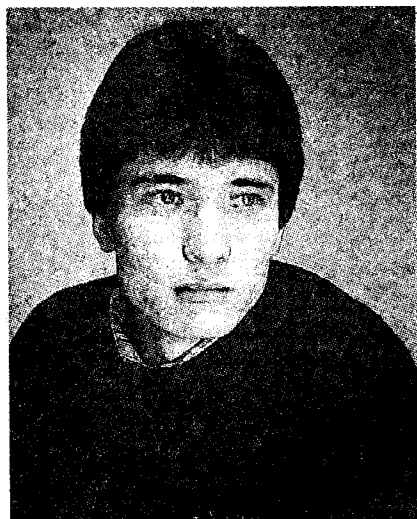
«...Худди шундай,— аҳд қилди у.— Ҳаммасига қўл силтайману кетаман, ажабсиниб қоладиган кўнгил етар дўстларга кетиш ваҳжини тушунтираману тоғу тошларга кетаман. Уша тоққа жами мазмуни яхши одам борки, йиғилсак, сўнг уни жўнгина бўлса-да, «Яхшилик манзили» деб атасак. Унда-мунда бу масканнинг довуғини эшитганларнинг кети узилмаса. Қолганлар ҳам бирор юрт ёки кишвар тузишса-да, унгаям бир ном қўйиб, ўз тоифаларини жамлашса... Ана ўшандагина нимаки бўлса, бари яхши бўлади, ҳамма ўз қавмлари ичида юргандан кейин, ҳеч ким бир-бирига зиён етказмайди. Кўрилган зиёнлар ҳам сезилмас бўлиб кетади. Кўнгил озор топмайди».

Раҳмон тоққа етгач, булоқнинг муздай сувидан бир ҳовуч ичди-да, сал баландроқ, бутун қишлоқ кўринадиган жойга келиб ўтирди. Кўпдан бери тоғнинг худди мана шу еридан туриб қишлоқни томоша қилишни дилига тугиб қўйганди. Айни дамда у ўзини меърожда тургандек, ҳамма нарсанинг ҳадисини олган каби, гўё барчаси ҳозир кўз ўнгида намоён бўладигандек туюлди...

Ҳаёлига қўшилиб, осмонга юз тутди: унинг тубида санокли юлдузлар қолганди. Исмини ҳалиям чалкаш айтадиган қизни эслаб, қишлоқнинг кунчиқар тарафига қаради. Уйлар кўпайиб кетган, Раҳмон қизнинг ўша пайтлар қаерда яшаганлигини эслай олмади.

«Энди кеч, анча кечикдинг. Ҳеч нарса кор қилмайди. Бошни қай туйнукка сўқма, қай харсангга урма, бари бефойда. Узгариш мумкин бўлган дамлар ўтиб кетди. Ҳайит бир кунлик. Мен бу тоғни «Яхшилик манзили» демоқни истаган эдим, бироқ адашган эканман. Ният пуч экан. Ҳаёлим сиққан жойга ўзим сиғмас эканман».

Раҳмон уйига келганида ҳали ҳеч ким уйғонмаган экан. У аста ётоқ бўлмасига кирди-ю, ўрнига ётди. Ухламоқчи бўлиб, у ёққа-бу ёққа ағдарилиб кўрди. Бўлмади. Ахийри, кўрпани юзи аралаш бурқаб олди...

Муҳаммадшариф
Маматқулов

МУҚАДДИМА

Носир у ҳақда жуда ёмон гап айтди.

Раъно мактабдаги энг чиройли, энг сулув қиз эди.

Илҳом ғазабдан қизариб кетди, бунни сездирмаслик учун бошини эгиб, кўм-кўк ажриқларни чимдиб юла бошлади.

Илҳом қизни яхши кўришини ҳаммадан яширарди. Бу унинг ҳеч кимга ошкор этиб бўлмайдиган сири бўлиб, маълум қилиб қўйишларидан қаттиқ чўчир эди. Носир эса ана шу малагини ҳақоратлади, гарчи ўзи ҳам Раънонинг олдида оғзидан бол томиб-етти букилиб, турса-да, атайин шу гапни айтди. Наинки, Раъно унга рўйхушлик бермай бунни ёқтирса...

Илҳом билан Носир ҳаммининг кўзига дўстга ўхшаб кўринса ҳам, тўқнашиб қолишдан доим қочишади. Йўқ, Илҳом қўрқоқ эмас, лекин Носирнинг шум ниятлигидан чўчийди, ҳамиша у ҳақда ўйламасликка тиришади, эсига тушиб қолса, кўнгли ғаш бўлиб, дунё кўзига қоронғу кўриниб кетаверади. Баъзан ҳаммасига қўл силтамоқчи бўлади-ю, лекин...

У Раънони яхши кўради.

Раъно эса мактабдаги энг сулув қиз.

Ҳозир ҳам Илҳом Носирнинг пасткашлигидан жирканди, Раъно ҳақида айтган гапи хўрлигини келтирди, лекин бир сўз демади, сири ошкор бўлишини истамади. Шу пайт Ориф Носирни қўллаб уятли бир сўз айтди. Илҳом энди чидай олмади:

— Олдида итдек ялтоқланасан-у, ортидан бундай гап қиласанми?

— Ие, ановини, аччиғинг келса, бурнингни тишла. Ё Раънони яхши кўрасанми?!— Ориф бопладимми, дегандек Носирга қараб олди. Илҳом ғазабдан қалтираб кетди, шартта ўрнидан туриб, Орифнинг ёқасига чанг солди:

— Тур ўрнингдан. Уришасанми?

Ориф довдираб, базўр чийиллади:

— Нима, кучим кўп деб мақтанаверасанми?

Илҳомнинг кулгиси қистади;

— Ҳе, қўрқоқ!

Орага сукунат чўкди. Бундан фойдаланган Фахриддин гапни бошқа томонга бурди:

— Узинг шунчалик қўрқмас экансан, Кулолнинг йўлини тўса оласанми?

— Тўсаман.

— Қўл бериб сўрашасан ҳамми?

— Сўрашаман ҳам!— Илҳомнинг кўнглига мудҳиш бир нарса соя солиб ўтди-ю, сездирмади...

Кулол қишлоқ четида, қабристон ёнидаги ташландиқ, қайсидир замонларда шўро идораси вазифасини ўтаган, ўша кезлари деворлари оқланавериб, ёмғирларда ювилавериш ола-чалпоқ ҳолга келган уйда ёлғиз яшар эди. Унинг бу қишлоққа кўчиб келгани-

га бир йил бўлган эса-да, кимлиги ва қаердан келганлиги ҳамон номаълум. Шу муддат ичида унинг қишлоқдаги бирор кимса билан гаплашганини, ҳеч қурса салом-алик қилганини биров кўрган эмас. Уни кунда икки бор — тонг қоронғусида ишга кетаётганида шом қоронғусида ишдан қайтаётганида учратиш мумкин. Кулолхонаси ҳам қишлоқдан бир чақирим нарида, фиштона ёнида бўлиб, у ердагиларнинг ҳаммаси шаҳардан ёки бошқа қишлоқлардан келиб ишлашар эди. Одамлар аввалига унинг бу ҳунари билан қандай тирикчилик қилаётганига ҳайрон бўлишди. Кейин бу қизиқиш ўрнини шубҳа ва ҳадик эгаллади. Гўё у бу дунёнинг одами эмас, ҳаёт тарзи ҳам қандайдир сир-асрорли... Болалар ҳам ундан чўчиб қолишган, қораси кўринди дегунча йўлда ҳеч ким қолмас эди. Унинг афт-ангорини ҳам бирор кимса айтиб беролмасди. Ўзини ҳам қишлоқ чеккасидаги йўлда бошини олдинга сал эгиб, бир маромда қадам ташлаб келаётган ҳолдагина кўриш мумкин, холос. У бир шарпа ёхуд соя мисоли эди.

Болалар бугун молларини ҳар кунгидан кечроқ етовга олишди. Улар кулол ўтадиган йўл бўйига яқинлашиганида, қуёш тоғ чўққилари оша сўнгги марта мўралаётган эди. Болалар йўлдан бироз нарида тўхташди. Илҳом ёлғиз ўзи йўл бўйига келди ва четрокдаги тош устига ўтириб, кута бошлади. Қуёш тоғлар ортига жуда тез яширинди, уфқ лола-ранг тусда товланди. Гира-шира қоронғулик тушиб, чигирткаларнинг чириллаши қулоқни қоматга қелтирди. Қўналғасига кечиккан бир гала қушлар потирлаб учиб ўтди.

Бегона ва сирли бир ҳадик Илҳомни исканжага олди. У бетоқатланиб кулолни кутарди. Ниҳоят, олисда қора шарпа кўринди. Илҳом шошиб болалар томонга кўз ташлаб олди. Юраги гупиллаб ура бошлади. Назарида, орадан кўп вақт ўтганига қарамай масофа ҳамон ўша-ўша эди. Унинг нигоҳи толиқди, илкис атрофга зим-зиё тун чўккандек, ҳеч нарсани кўрмай қолди. Кўзларини бир юмиб очган эди, кулолнинг мункайган гавдасини яқингинасида кўрди. У даҳшатли ва мудҳиш дақиқаларни қисқартириш учун кулолга қарши юра бошлади. Ораларида ўн қадамча масофа қолди. Кулол ҳамон бошини эгиб келар ва қаршисидаги болани кўрмасди. Ана, беш қадам қолди. Тўрт қадам.

Уч...

Икки...

...Ва қўққис кўзлар тўқнашди Аввалига Илҳом кулолнинг кўзлари ўрнида қоп-қора бўшлиқ ва чексизликни куриб ҳайратдан тош қотди. Сўнг эса... Қулоқлари остида шамолнинг зувиллашини эшитди, учаётганини ҳис этди. Қайсидир лаҳзада у кулолнинг кўзларига ўзининг сингиб бораётганини англаб қолди. У жуда ҳам тез уча бошлади. Беадад чексизликлар узра чирпирак бўлиб айланди. Қўққис ёнида шамолдан ҳосил бўлган гирдобни кўрди. Бу улкан гирдоб ичида тоғлар, дарёлар, уммонлар, баланд-баланд иморатлар, шаҳарлар, одамлар оломони, қушлар, илонлар ва бошқа шу қадар кўп нарсалар бор эдики, ҳаммаси аралаш-қуралаш бўлиб, гоҳ оқиш айлана чизиқларга йўғрилиб кетар, гоҳ ярқ этиб бир лаҳза кўзга ташланиб қоларди. У кимсасиз, хароб бўлган қишлоқни, жуда ҳам узун йўл ва бу йўлда кетаётган ёшгина йигитни кўрди. Йигитни кимгадир ўхшатди ва энди эсламоқчи бўлганида, у ғойиб бўлди. Шу заҳоти ўрнида соч-соқоли оппоқ нуроний чол кўринди. Ёш, сулув бир қизни, сўнгра эса, умрида кўрмаган, лекин жуда таниш, қадрдон, бироқ кимлигини ёдидан чиқазиб юборган одамларни кўрди. Буларнинг ичида бир жувон ҳам бўлиб, у боягина кўрган ёш қизга ўхшарди. Қандайдир аламлар, дарду фироқлар ва хўрликларни туйди. Худди биров юрагига пичоқ суқиб олгандек даҳшатли оғриқ сездди, шу заҳоти оғриқ ҳам йўқолиб, таърифлаб бўлмас бир ҳузур топди. Сўнг кўрган-билганлари яна бир-бирига шундай қоришиб кетдики, алал-оқибат буларнинг бари туш бўлса керак, деб ўйлади. Ва шу ондаёқ қоп-қора зулмат қўйнига тушиб қолди. Қанчадир муддат — бир дақиқами, юз йилми, — ўтиб, қулоқлари остидаги зувиллаш тиниб кўзини очган эди, ўзини йўлнинг ўртасида чўк тушган ҳолда кўрди. Кулолнинг узоқлашиб бораётган шарпаси эса қоронғулик ичига сингиб кетди.

Ҳаллослаб чопиб келган болалар ундан не воқеа юз берганини, нега кулолнинг қаршисига келиб чўккалаб олганини сўрай бошлашди. Носир эса бир четда унга истеҳзо билан қараб турарди. Илҳом уни кўргач, болаларга «ҳеч нарса» деди-ю, шу тобда Носирнинг рақиблиги ҳам, ўртадаги адоват ҳам бемаъни ва бачкана кўриниб кетди.

Юз берган воқеадан сўнг кулол кўчиб кетди. Одамлар уни тезда унутиб ҳам улгуришди. Фақат Илҳомгина бу кимсани бот-бот эслар ва тинимсиз қаерларгадир ошиқар эди.

Раъно эса мактабдаги энг сулув қиз эди.

ЭРТАКНИНГ ЯРМИ

Тун ярим, дил ярим...

Яримлаб қолган тамақини чуқур тортасан, паға-паға кўкимтир тутун бурқсиб чиқа-

ди. Паришон дуд оғушида қаршингдаги Қиз ғойиб бўлгандек, руҳинг енгил тортгандек бўлади.

Тутун тарқалгач, Қизнинг кўз узмай турганини кўрасан.

Хона ачиқ тутунга тўлиб кетади. Қизнинг кўзлари ачишиб, намланади, бироқ бу азоблар ҳеч нарса эмас дегандек, интизор боқади. Қиз остонада ҳукмингни кутиб турган чўридек, сенинг бир оғиз сўзингга маҳтал. Сен устиворлигиндан, ҳукмфармолигиндан ҳузур қилиб, мийиғингда куласан. Куласану юрагингни кўринмас бир қўл шафқатсиз ғижимлайди. «Оҳ, Унинг эшигида бир умр қул бўлиб ўтишга ҳам рози бўлардим» — ичиндан аламли нидо чиқади.

— Нега куляпсиз? — сўрайди Қиз.

— Ўзим шундай, — дейсан сен.

— Менинг устимдан куляпсизми? — дейди у гуноҳкор овозда.

— Йўқ, ўзимнинг устимдан куляпман.

Сенинг рост гапингга Қиз ўзини ишонгандек қилиб кўрсатади, ишнолмаганини яширади.

Тун яримлаб қолган, бахт ҳам...

Ташқаридан шамолнинг увиллаши эшитилади. Бу сас деразанинг тирқишидан эмас, сенинг бўм-бўш, ҳувиллаган қалбингдан келаётгандек, қаён қочишни билмай қоласан.

— Тиззангизга бош қўйсам майлими? — сўрайсан Қиздан. Сен учун жонидан ҳам кечишга тайёр турган қиздан шуни ҳам сўраб ўтириш ҳақоратдек туюлади унинг учун. Қизнинг тиззасига бош қўйиб, кўзларингни юмасан. Қиз нозик ва ҳароратсиз туюлган бармоқлари билан сочингни силаганида, бу дунёда бахтсизлик не эканини англаб етасан. Қиз ҳаловатингни бузиб қўйишдан чўчиб, оҳиста сўрайди:

— Айтмайсизми?

— Нимани?

— Бир гап айтаман, дегандингиз.

— Келганингиздан буён неча гаплар айтдим, шулардан биттасидир-да.

— Йўқ... Айтинг.

— Нимани айтай?

— Нега бошқа қизларнинг эмас, менинг тиззамга бош қўйяпсиз, шуни айтинг. Хоҳласангиз...

— Чунки... — «Сен ўзинг келдинг» дея олмайсан, гапингнинг қолганини ютиб юборасан. Қизнинг энтикиб, майин титраб кетганини ҳис қиласан. — Билмадим, эҳтимол шуни хоҳлагандирман.

— Нега хоҳладингиз, шуни айтинг, — дадиллашади Қиз.

— Билмадим...

Қиз муштоқлик билан сендан сўз кутади. Йўқ, ўзингни алдай олмайсан, Қизни ҳам, Бу сўз дунёда ягона бир қизга аталган эди, афсус...

Тун ярим, армон ҳам...

— Эртақ айтиб берайми? — сўрайсан Қиздан. Қиз недандир умидвор бўлиб сергакланади. Яна битта тамаки тутатасан.

— Бор экану йўқ экан, оч экану тўқ экан, бир йигит бўлган экан. Олгану олдирмаган, енггану енгилмаган, ўзгану тўзумаган, хуллас, йигит бўлиб ҳали сазаси ўлмаган экан. Билгида кучи, юрагида ўти жўш урган йигит баногоҳ Қуёшга ошиқу беқарор бўлибди. Йўталсам осмон гулдирайди, қоқилсам ер қалдирайди, наҳот шу Қуёшга етиша олмасам, дебди йигит. Йигит Қуёшни мўлжаллаб сопқон отибди. Отибди-ю, ўқи Қуёшга эмас, Ойга тушибди. Энди йигит қўлида Ой, ғуссага ботганича Қуёшга қараб бўзлар эмиш.

Алқисса, қуёшга қараб сопқон отсанг, ойга тушармиш.

Сен узоқ сукут сақлайсан.

— Шу холосми? — ажабланиб сўрайди Қиз.

— Шу холос, — хўрсинасан сен.

— Кейин-чи, йигит нима қилибди?

«Дарҳақиқат, йигит энди нима қилади?», ўйлайсан эртақни қандай давом эттиришни билмай. Ва ниҳоят...

— Қолганини кейин айтаман, — дейсан оғриниб.

Яримлаб қолган тамакини кулдонда узоқ эзгилайсан.

Тун зада, кўнгил зада...

Олим Тошбоев

КИПРИК СОЯСИ

Ҳикоя

«Барчани кўйингу мен зорга йиғланг».

Бедил

«Фоний дунё бандалари нимани унутишади?!»

«Ҳамма нарсани. Ҳатто Тангрини ҳам».

Дунёда одамлар бир-бирларига Киприк янглиғ яқин яшайдилар. Аммо... тўймайдилар бу ёлғон Дунёга. Менинг эса... рухсорим киприклар соясида ниҳон бўлур. Бебақо оламнинг нолакор бандалари ногоҳ бандларидан узилсалар ҳам, яна сўрайверар, тўймас қаро Ер...

Биргина киприктан айро тушсам гар, сизиб чиқаверар жолаваш ёшлар...

* * *

Қабристонда икки жон, тун қорасида тентирайди. Бирининг қўлида фонус. Изма-из, қорама-қора, гўрларни айланиб боришмоқда. Тун осуда, қуриб ҳасга айланган шўра, каврак, янтоқларнинг шитир-шитири қулоққа кумдек қуюлади.

— Қулмамат, тўғрингдагиси. Адашма. Фонуснинг пилигини сал кўтариб, анави жойга маҳкамлаб ўрнат. Эҳтиёт бўл, қабр бошида тошлар бор. Тағин бел тақирлаб, гирдимизга шовқин солмасин.

Йўл бошлаб бораётган қора, бош ирғаб, «майли» дегандек тасдиқ имосини қилди. Фонус ёруғида бел дасталари ялтираб кўринди. Икки кўланка гўристоннинг қуйироғида дўмпайиб турган қабр бошига келиб тўхтади. Гирдо-гирд сокинликка бош қўйган. Бу маъсум сукунатни қишлоқ итларининг чўзиб увлаши бузади.

— Саттор, кўнгилини бўш этма. Сўнги чорамиз шу. Худога осий бўлдик. На илож. Эмаса, уруғимиз қирилиб кетади. Худонинг бирлигига, шўр тақдирнинг ғуломи эканлигимизга шаҳодат келтириб, шу ишни қилмоқдан бошқа йўл топа олмадим. Оллоҳу акбар! Қани, ё бисмиллоҳ!»

Азизлар мулки бу тун нотинч бўлди. Бақо мулки гулшанида сайр этган руҳлар, бир манзилдошининг чирқираб азобланаётганидан фиғон қилар эдилар. Руҳлар дийдираб, қондошлари қўлида эзгиланаётган бир ҳаммулкларининг аҳволига тоқат қила олмадилар. Нурлар кўчиб, Рух диёри хувиллаб қолди... Қабрни очиб бўлган бу икки суврат, ҳориб қолганига қарамай, гўр ботинидаги мурдани излар эди. Баногоҳ... Тан-дирдек келадиган гўр саҳнида бундан ўн ойлар бурун қўйилган жасад... ўша тусда, оқ кафан-либосга бурканган ҳолда бузилмай турибди. «Ё раб! Ё пири!»

Бу мудҳиш кўргулик икки жонни тавом гангитди. Бебабон, бир-бирларига дийди-

раганча термулиб қолишди. «Наҳот... Йўф-э, кўзга шундоқ кўрингандир. Ун ойдан бери... Ақл бовар қилмайди-я! Ҳаммаси рост...» Кўрган кишининг ақлини шошириб, йўлини йўқотадиган воқеа эди. Йил чамаси олдин қўйилган мурда... Ўз тусини йўқотмаган. Йўрғакдаги чақалоқ мисол турибди. «Наҳотки, одамлар гапи рост бўлса. Наҳотки... мурда чақираётган бўлса. Норизо эди-я! Ортимда қолганларни бирин-кетин йўқотаман, деб аҳд қилдими экан?! Эй, Худо! Бу не кўргуликки, бизнинг фақир бошимизга ёғдиришни ирода этибсан? Изма-из уч танини тупроққа топширдик-а?! Э, воҳ, тупроққа қоришиб кетди-я!» Саттор ҳиқиллаб, хийла фурсат ўзини боса олмади. Кўз ёши дарё бўлиб, киприклари филтиллаб ёшга тўла берди.

— Танграм, мен отамни... Қандай қилиб... Қўлларим билан... Э, йўқ!

Саттор энтикиб-энтикиб, белдастага суянган кўйи ўтириб қолди.

— Эл-улус нима дейди?! Падаркуш демайдимми?! Қонхўр, золим атамайдимми номинми? Қишлоқда қандай бош кўтариб юраман?! Тўй-азага қайси юз билан қўшиламман? Мен — отажондорнинг элдан айрилганим шу эмасми?! Сўфи бобо руҳи тутмайди мени? Азиз-авлиёлар юз ўгирмайдимми?! Ота юртим дейишга тил қолмади менда. Эй, Худо!

— Саттор! Бу мунғайиб ўтиришинг билан юракни эзма, ука. Бўлар ишлар бўлиб, бўёғи сингди-ку! Утиргандан фойда йўқ. Иримларининг ҳам падарига лаънат. Қуриб кетмайдимми шу ирим зоти. Бошимизда бор экан, мана, кўриб турибмиз. Барча амалсийловлари қор бўлмади-ку! Мана, кўрдик. Биб-бинойи бўлиб турибди. Ҳаммаси рост. Жаллодсифат бўлиб бўлса ҳам... Қиламиз. Ҳалиги қанорга солиб, сой ичига судраб ўтсак бўлди. У ердан ҳеч ким кўрмайди. Шояд, гўр оғзига келиб қолган синглимиз тузалиб кетса. Бўлди, тур. Ҳадемай тонг ёришиб, элнинг қарғишига қоламиз».

Икки суврат мурдани лаҳадан олиб чиқди. Саттор ҳиқиллаб йиғлаб юборди. Қулмамат зарба еган одамдек «оҳ» тортди. Қабр бошига уюлиб қолган тупроқлар ҳар ёнга сочилди. Мурдани қанорга солиб, торта бошладилар. Қаро тун яна ҳам қаро тортди.

Сомон йўли бу тун хийла ёруғ. Сой ботинида гуриллаб ёнаётган мунгли олов нидоси кўкка ўрлади. Кўкда эса юлдузлар...

* * *

Оллоҳ даргоҳидан сўнгги пайғамбарнинг гуноҳқор умматлари макон айлаган маъво — Ерга тушган малоика-фаришталар, дийдалари қуриб, ўз дорус-салтаналарига парвоз этдилар. Ерга яна бир хунхўрлик воқеа бўлган эди...

Тонг сахар молларни даштга ҳайдаб чиққан қора кўзлар қабристон мулкида шамол қанотларига пирпираб учиб юрган кафан парчаларини кўрмади. Сочилган оқ мато бўлаклари ахийри шамол тегмас паноҳларга беркинди... Сўфи бобо — Руҳлар ватани ўз сукунатини яна бағрига босди.

* * *

Саттор отасининг қирқи кунлари онасини ҳам Худога топширди. Азроил омонатни марҳумнинг завжаи ожизаларидан ҳам қайтариб олди. Дунё зулматга дунди. У шундай хилқат либосига ўрандики, бунда ой ҳам порламас, қуёш ҳам нур сочмас эди. Юлдузлар ситилиб кетган мунчоқлар каби ерда думалаб ётибди... Тошлар билан ҳамсоя...

Бунда ёлғиз довул ўқиради. Сахро наъматлари сочилганди, гўё. Ҳеч ким ҳеч кимга ҳеч нарсани раво кўрмади... ғамдан бўлак.

Саттор бугун яна тўшак гирдида парвона. Кўз косалари ичига тортиб кетган, лаблари оқариб, тарам-тарам ёрилган бемор шифтга термулиб ётибди. Ҳатто, чивинларни ҳам ҳайдашга интилмади. «Бурун катаклари аввалгидан хийла катталашибди. Бармоқларининг тирноқ ости эти ҳам қонсиз. «Эй, Худо! Буни ҳам кўп кўрдингми?! Яратганинг қарғишига қолдими бу уй?! Кетма-кет... Отамни топширдик. Улим ҳақ, ҳамманинг бошида бор дейишди. Кўндик. Қочиб қутулиш бандасининг қўлидан келмас экан. Кейин... Онамиз... Бу сафар ҳеч кимдан садо чиқмади. Онамни ҳам қаро ерга йиғлаб-сиқтаб қориштирдик. Энди эса... Нималар бўляпти ўзи?! Ўз оёғи билан юрган эди-я! «Бошим-бошим»лаб тўсатдан йиқилди. Шундан бери аҳволи оғирлашиб боряпти. Қушноч момо ҳам эмлаб кетди. Бахшига қулоқ-бошини ҳам «торттириб» кўрдик. Дўхтурларнинг давоси қумга сингган сувдай йўқолди. Барисидан наф бўлмапти. Эй, Яратган эгам! Бор шифо сендан. Ўзинг қўлла, Раҳмон!»

Саттор Қушноч момо лафз қилган кўк қўйни тўшакда ётган укаси бошидан айланттириб, Худо йўлига, азиз-авлиёлар, ота-онаси руҳига бағишлаб қон чиқарди. Ушанда у «Куннинг кўпи билан яхши бўлиб кетади» деган таскинга кўнгил боғлаган эди. Афсуски, ундай бўлмади. Уйлари ўтга туташди. Тескари айланиб кетди тегирмон тоши.

Бу кўҳна даҳрнинг тасбеҳ тошларидек айланиб келаётган кунлари ўтиши билан, яна бир ёниқ юлдуз сўна борди. Оқибат сўнди.

Қишлоқ одамлари бу ғариб қулбадан икки ой ичида учинчи бор тобут кўтариб чиқдилар... Изиллаб уввос тортар эди ҳовлидагилар. Кўз ёшлар ҳам қуриди. Аламдан

тошлар совуқ урган тупроқдек уқаланиб кетди. Нотанти дунёнинг ғамбода кунларидан дод демакка ҳеч бир дил имкон топмади. Игнанинг кўзидек торайиб қолган умр залвори ҳаммани дол қилган эди. Қишлоқ одамлари мучал суриштиришди. «У яхшилар, йил бебаркат келди. Ҳар жойни сув босиб, элга офат ёғилгани рост. Бу кўргиликлар ҳам балиқнинг қадамидир?»

Саттор одамови бўлиб қолди. Уйдан чиқмайди. Ҳовлида ҳам боши эгиж. Арвоҳ сувратига кириб қолган. Рангида қон йўқ. Мабодо гапирса, лабларини тинимсиз ялай беради. Гаврасидан чиқаётган «ух» тафти хашак ёндиради. Умидлари тушовланиб қолган кунларнинг бирида, офтобшубоқда ўтириб, укасининг тўшакка етиб қолган пайтларида айтган гапларини хотирлади.

— Саттор ака, кеча туш кўрибман. Уйда икковимиз ўтирибмиз. Эшикдан отам кириб, мени имлади. Улим, олиб кетгани келдим, деди. Тушунмадим. Ота, Саттор акамни ҳамми дея қайта сўрадим. Шунда отам, йўқ, сен менинг яхши кўрган улим эдинг. Шунга келдим, деб кулиб жўнаб кетди.

Кажрафтор фалакнинг дилўртар кунда унинг қалби бужмайди. Кун кўрмай кетган укасига ачинди. Бошида давра қурган ўйлар тинчлик бермади. Укасининг сўнги нафасидаги гапларини эсга олди.

— Ака, мен отамнинг олдига кетяпман. Ҳар кеч чақириб қолади. Элас-элас онамни ҳам кўргандек бўлдим. Ака, шу экан... мени... отам чақиряпти.

Саттор бу сўзларни унута олмади. Унутмоқчи бўлиб ўзини кўп ишларга алаҳситди. Барибир бўлмади. «Ака-уканинг жони бир-у, моли бўлак», деганлари рост экан. Ҳадеганда укасининг сиймоси кўз олдига келаверди. Жасад олиб чиқилган томга киришга юраги бетламади. Ҳатто бир сафар ноҳосдан ўша томга кирганида, тўрда укаси... кулиб қараётгандек бўлди. Шундан бери у ерга оёқ босмайди. Саттор, кун ботар маҳаллари йўлга термулиб унсиз йиғлайди. Лекин... билади: чироқ ёндими, унинг ўчмоғи ҳам бор...

Кунлар шу зайлда ўтаверди. Одамлар «ярим нон роҳатижон, битта нон балои жон» қаноатини маҳкам тутиб, Оллоҳнинг ўлчовли умрини сура бердилар. Сойдаги сочилган кулларни ўзга элларга сувлар оқизиб кетди. У изларни кузнинг шамоли учириб, қишнинг қорлари кўмди...

Баҳор ҳам омонат умрини яшаб, элга вафо қилмади. Олам сарғайиб, майсалар қуёш тиғига қалқон бўлди. Тупроқдан намлик қочиб, қатрон бўлиб қолди. Дилютар дунёнинг қонли қиличи гўё қинга киргандек. Йўқлар ҳам хотирни тарк қилиб бормоқда. Улусга дўзаху жаннат, пулсироту обикавсар, Мункар Накиру Исрофилдан лоф сурган мутаассиблар туман янглиғ тарқалди. Ҳаммаси ҳам бу майдонга тушиб, қуруқ қолмаган. Ё фано, ё бақо...

«Бу дунё бевафо», дея қўшиқ айтганлар ошиқлар эдилар. Улар дунёнинг бемаъни оҳанг таратадиган созлари кўп эканини эрта фаҳмлаган эдилар.

* * *

Ғам бу ўтовга яна қўшхона солди. Унинг сира кетгиси йўқ, Азроил каби тағин жон сўрар эди. Дард бу сафар бир гулғунчани, яхши-ёмон нелигини англаб етмаган бир қора кўзни нишонга олди. Тақдирнинг ҳар мақомидан юраги безиллаб қолган Саттор, дунёга келганидан нолиди. Ҳаётдан қўлини ювиб, қўлтиғига урди. Ҳатто, аччиқ устида буни хотинига ҳам айтиб юборди. Илтижолни нигоҳ уни яна чорлади. Ўринда ётиб қолган жондан азиз синглиси Ойхон босинқирайди.

— Кетаман... Отажон. Қувманг... Ака!..

Саттор йиғлади. Тийиқсиз хўрсиникдан ёшлар дув-дув оқаверди. Юракдаги бор алами кўзидан сочилди. Икки тиззасини ўрин четига бериб, ўкириб йиғлади. Ёдига гоҳ отаси, гоҳ онаси, гоҳ «Акажон» деб термулиб кетган укаси келаверди. Кўзидан ёш чиқмай қолгунча йиғлади. Осмон тешилди — эркак йиғлади! Дунё ўт ичида қовурилди — эркак йиғлади-да. Ғайирлар қадаҳ сунди, фаҳшлар этак кўтарди — эркак йиғлади-да.

Ойхоннинг икки юзи тандирда ёпилган кулчадек ловуллаб турибди. Чаккасидаги тер томчилари йилтиллади. Бир уйга қуёш, бир эркакка йўлдош бўларли барчинкелбат Ойхон, дардкаш тўшак қўйнида қолаверди.

Тешиққулоқ одамлар тизими ҳол сўраб ҳовлидан аримайди. Саттор гоҳ унисининг гапини тинглайди, гоҳ бунисининг. Табибсифатлар ҳам бўлди. Барибир, умид панжалари Арш тахтини тутди. Ўзга дармон йўқ. Паноҳ ёлғиз Ўзидан!

Дард тунлари эгиз туғарди. Санчиқлар зарбидан Ойхон ўзини ургани сайин — тунларнинг оғири оғир бўлаверди.

Саттор амакиси Қўлмамати кутиб айвонда ўтирибди. Эрта саҳардан келган Қўлмадат, Ойхоннинг аҳволи руҳиятини кўриб, ортига тисарилди. Сатторни ташқарига чақириб:

— Саттор, иним. Кўриб-билиб синглимизни ажал домига ташлаяпмиз-а?! Номимиз қора бўлса ҳам, кайвонилар айтганини қиламиз. Отанг қабрини очиб, мурдани чавақлаб ёндиришимиз керак эмиш. Дарднинг бели ўшанда синар экан. Бўлмаса... тағин ўйлаб кўр. Лекин... шундай қилиш керак. Чин бўлса, мурда йил ўтса ҳам бузилмай турар экан.

Унинг аломати шу экан. Вақт ғанимат, шу кеча борамиз. Касални бетига термулиб, юрак эзиб ўтиргандан фойда йўқ,— деди.

Қулмамат кунботарда келишини айтиб қайтиб кетди. Сатторнинг эса ўтириши шу. Тонг отгандан бери синглисининг қабоғига қарагани-қараган. Ичкаридан келган чинқирикдан Саттор бошини буриб қаради. Шу пайт ички томдан хотини йиғламсираб чиқди. Саттор ўзини кўрмаганга солиб ерга қаради. Кўнглидан гап ўтди: «Отам ҳамма-изнинг бошимизга етади. Онамни олиб кетди. Укамни олиб кетди. Энди эса... Йўқ. Қулмамат келсин. Қўрайлик-чи, ростмикан?..»

Номозшомда Қулмамат келди. Утган ишларни хотирламаслик учун тилга эрк бермадилар. Талқон ютган одамлардек, жим ўтиришди. Қишлоққа ваҳимали тун чўкди. Одамларнинг чироғи бирин-кетин ўча бошлади. Тун яримлаб қолганда, икковлон уйдан чиқишди. Саттор бўсаға ҳатлаётиб, Ойхоннинг қаттиқ ингранганини эшитди. Бўйнига буров солингандай, ич-ичидан озорланди.

Каштага солинган гуллар мисол, осмонни юлдузлар безаган. Чигирткаларнинг «чир-чир»идан бўлак овоз йўқ...

Козим Даврон

АРМОН

«Нега шундай қилдим? Энди нима бўлади?..» Кечки овқат тайёрлаётган Раҳима гоҳ-гоҳ хўрсиниб, шу ҳақда ўйларди. Дили ғаш, кўнгли вайрон. Кўргилик ёмон. Айниқса, ўзинг тилаб олсанг. На дардингни бировга айта оласан, на бир маслаҳат сўрайсан. Ёғинда қоврилаверасан, қоврилаверасан.

У оёқ остида ётган бир қучоқ ғўзапоядан тутамлаб олиб, ўртасидан синдирди-да, ўчоққа ташлади. Тафти сусайиб қолган олов хиёл вақтдан сўнг яна гуриллади.

Сал нарида газ плитаси турарди. «Газ плитаси турганида ўчоқдан фойдаланадими?» деб ажабланманг. Гап шундаки, газдан ғўзапоя яхши. Ана, ҳовли этагида уюм-уюм бўлиб ётибди. Кузда бир аравасини бостирма томига босиб қўйсангиз... Учоқда пишган овқат мазали бўлади. Газ эса чой қайнатишга тузук. Меҳмон-пеҳмон келиб қолганида бирон-бир суюқ овқат ҳозирласа ҳам бўлаверади.

Эндигина йигирма бир баҳорни қаршилаган Раҳима ҳам умрида бирон марта ўчоққа ўт қалашидан афсусланмаган. Аёл киши. Қисмат-да. Чекинга тушса — чекчайма. Турмушга чиқаётган чоғидаям баъзиларга ўхшаб шоҳона яшашни хаёлига келтирмаган. Энди ўқитувчи бўлмаслигини ўйлаб, кўнгли хижил тортган, холос.

Салдан сўнг ҳовлига овсини — Маҳфуза кириб келди.

— Бувим қани?— дабдурустан сўради у, қошларини чимирганича.

— Уйда,— деди Раҳима.

Қайнонасининг уйига кириб кетаётган Маҳфузани ортидан кузатганича қолган Раҳима яна ўйлади: «Бошланди шекилли. Нега бувимнинг олдига кириб кетди? Нимага ҳеч нима демади? Қаерданам кирдим уйига?..»

Боя, қайнонасининг гапи билан овсиникидан сўт олиб келишга борганди (ўзларининг сигири сўт бермай қўйди), Маҳфуза ичкарига манзират қилди. Сухбатлашиб ўтиришди. Элакка чиққан аёлнинг эллик оғиз гапи бор-да. Бир вақт қарасаки, қўл ўзса етар-етмас нарида бир тахлам рўмол турибди. Қизиқиши устун келиб, биттасини олдига, ёйиб кўрди. Келинчакларга насиб этадиган янги хилидан экан. Мақтади. Бундай

матоҳни ҳозир ҳеч қаердан топиб бўлмаслигини айтди. Укасини уйлантиришаётганию онаси худди шундай рўмол қидириб зир югуриб юрганини эслади. Овсинининг айтишича, рўмолларни эри дўкондан бериб юборибди. Ақалли бир донасиям ортиқча эмас, ҳаммасининг «эгалари» бор экан. Боз устига, мижозлар олдида ёлғончи бўлавериб «бети» қолмабди. Аттанг, аввалроқ билганида... Нима бўлдию суҳбат сўнгида Маҳфуза ташқари чиқиб кетиб, ҳаяллаб қолди. Шунда уни шайтон йўлдан урди! Рўмоллардан бирини қўлтиғига қистирди...

Вақт ўтган сари Раҳиманинг диққати ортиб борарди. Ошни дамлаб бўлгач, учоқ ичидаги чўғларни чиқариб ташлади.

Шуни кутиб тургандек, қайнонаси ичкаридан туриб чақириб қолди. Раҳима айвонга кўтарилди.

— Ҳа, буви, чақирдингизми?

— Овқатни пишириб бўлдингизми?

— Ҳа.

— Унда лип этиб овсинингизникига кириб, эшигини қулфлаб чиқинг. Бу менга тўшак қавишяпти. Бугун тугатиб қўя қолайлик. Овқатингиздан бир чинни бериб юборасиз, ётар-қўноққа шуям етади.

— Калит эшикнинг ўзида, — қўшилишди овсини.

Раҳима қайнонасининг мақсадини уқди. «Ўзини-ўзи фош этсинми? Шивир-шивир гап-сўзларга қолиб-а! Кейин қандай бош кўтариб юради?»

— Эгасиз уйга кирмайман! — деди у.

Қайнонаси жим бўлиб қолди-да, сўнгра деди:

— Ундай деманг-да, болам. Бегонаникимиди? Эгаси сиз билан биз.

— Барибир бормайман.

У изига кескин бурилиб, яна учоқ олдига борди. Қўлига чўп олиб, устини кул қоплаган чўғ уюмини титкилай бошлади.

Кул титкилаш унга «йўрғакда теккан дард». Қизлик чоғларида, ота-онасининг бағрида юрган кезлари ҳам дадаси даладан қайтиб, «овқатинг тайёр бўлдими, қизим», дея дарвозадан кириб келмагунича шу кўйи ўтираверарди. Укаларининг «қорним очиб кетди», деб тўнғиллашларига ям парво қилмасди. Манглайига оқ дурра боғлаб, эгнидаги шойи кўйлаги терлаган баданига ёпишиб қолганига безътибор юраверадиган дадасини яши кўрарди у.

Овсини уйдан қайтиб чиқди. Хомуш. Қайнонаси кузатиб қўймоқчи ёки оёқ-қўлини ёзмоқчи бўлдими, ҳарқалай унга эргашиб чиқиб келди. Маҳфуза шунчаки ҳайрлашиб, уч-тўрт қадам ташлагач, тўхтади. Уйга чўмган ҳолда бундай деди:

— Ўғлингиз келгач, дейдиганини дейди-да.

— Мен сизга айтдим-ку! — деди қайнона.

Раҳима бошини кўйи эгган кўйи қимириб этмай ўтираверди.

Маҳфузанинг сабри тугади чоғи, «дардини тўқолмай тура олмади»:

— Ҳе, олмай ўлгур. Қўлингга куйдирги чиққур-а!

— Ҳай-ҳай, бу нима деганингиз!? — деди қайнонаси ранги ўзгариб, унга яқинлашаркан.

Овсинининг сўзлари Раҳимани юрагини зириллатди. Сапчиб ўрнидан туриб кетди.

— Нега бу ерда қарғанасиз?! Қарғанадиган жойми сизга?!

— Бўлди қилинглар, бўлди, — орага тушди қайнона.

— Сизга тегиб кетдимиз? Ажаб бўпти. Дадам билан бувимнинг топган-тутганига эрингизни топган-тутганини қўшиб, катта-катта еб ётгунча, тўпласангиз бўлмайдимиз?

— Ҳм... куйиб кетаяпсизми?! Эрим пешонасини терлатиб топиб келяпти.

— Биз ҳаромхўр бўлиб қолдикми ҳали!

— Бўлди қилинглар! — Ночор эди шўрлик қайнона. Келинларининг оғзига пахта тиқиб қўёлмаса. — Етти маҳаллани бошларингга кўтараяпсизлар-а!?

Шу маҳал Раҳиманинг эри — қурилишда ишчи бўлиб ишлайдиган Қобил кўчадан кириб келди. Бақирик-чақирикни эшитган шекилли, ҳайрон бўлганича онасига юзланди:

— Нима гап ўзи? Тинчликми?

— Тинчлик, тинчлик, — деди онаси шошиб ва уйингга кириб кетавер дегандек ишора қилди. Кейин Маҳфузага деди:

— Уят эмасми? Сиз каттасиз, ўзингизни босинг энди.

Чиқиб кетаётган Маҳфуза барибир ўзини батамом қўлга ололмади:

— Биздан сўраб нима қиласиз! Ҳалол, покиза оймагиллангиздан сўранг.

Кампир бошини сарак-сарак қилиб, уйига қайтди. Қобил хотинига қараб қўйиб, онасининг изидан юрди.

Раҳима яна жойига ўтирди. Тагин кул титкилашга киришди. Ниҳоят, қатъий қарорга келди: «кетаман, ҳозироқ кетаман».

Уйига кириб, меҳробдаги кўрпа қатидан рўмолни олди. Айвонга қайтиб чиқди-да, устунга илиб қўйди. Сўнгра бир-бир босиб, кўчага чиқиб кетди...

Раҳима ишламас эди. Далага чиқай деса, тенгқури йўқ эди. Қишлоқ марказидаги фабрикага ишга жойлашмоқчи бўлиб, рўйхатга ёзилганига бир йил тўлганди...